
M A R I A   J O S E P   C U E N C A

**ANÀLISI CONTRASTIVA
DELS MARCADORS
DE REFORMULACIÓ
I EXEMPLIFICACIÓ***

---

1. INTRODUCCIÓ

En aquest treball desenvolupem una anàlisi contrastiva dels marcadors de reformulació i exemplificació en català, castellà i anglès seguint la línia de recerca marcada per les noves tendències de l'anàlisi contrastiva, que no es limita a l'àmbit de la gramàtica, sinó que intenta establir comparances en el nivell de la pragmàtica i el discurs. Així doncs, estudiarem el tema des de dos vessants complementaris: el gramatical (identificació i classificació de formes) i el discursiu (relació entre les formes i els estils d'escriptura que diferencien l'anglès del català i el castellà).

Basant-nos en un corpus de textos fonamentalment pertanyents al tipus expositiu i a l'àmbit d'ús especialitzat (acadèmic), analitzarem les diferents formes que manifesten la reformulació i l'exemplificació, i les contrastarem a fi de trobar semblances i diferències entre les tres llengües. En la identificació, partim d'una definició general i prototípica de la reformulació i l'exemplificació, i busquem les formes (gramaticals i lèxiques) que les manifesten:

La *reformulació* és una operació d'equivalència per la qual es diu alguna cosa que s'ha dit prèviament d'una manera alternativa, amb paraules diferents.

* La recerca en què es basa aquest article ha estat subvencionada pel projecte GV98-09-113 de la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència (Generalitat Valenciana) i s'ha realitzat en el marc d'una estada d'investigació a Stanford University finançada pel Ministerio de Educación y Cultura (referència PR98 0043500085). Vull agrair l'ajut prestat en l'elaboració d'aquest treball a Joseph Hilferty, Elizabeth Traugott, Javier Valenzuela i Max Wheeler.

L'*exemplificació* és una operació discursiva que consisteix a expressar una idea d'una manera indirecta, per mitjà d'exemples.

La hipòtesi que pretenem demostrar és doble: les estratègies seguides per a seleccionar connectors són comunes en les tres llengües; tanmateix, l'anglès prioritza formes sintètiques i invariables, mentre que el català i el castellà inclouen un nombre major de formes complexes i variables.

Com a passa prèvia per a l'anàlisi, ens detindrem en la definició de la reformulació i l'exemplificació (§ 2). Posteriorment, classificarem les formes trobades al corpus (§ 3) i procedirem al contrast gramatical a fi de determinar-ne les semblances (§ 4) i les diferències (§ 5). Seguidament, plantejarem la possibilitat de relacionar les diferències trobades amb dos estils distints en la construcció de textos acadèmics (§ 6). Acabarem amb algunes remarques (§ 7) que sintetitzen les principals idees desenvolupades i incideixen ulteriorment en la relació entre les diferències gramaticals i les discursives.

2. REFORMULACIÓ I EXEMPLIFICACIÓ

La reformulació i l'exemplificació són dues operacions discursives, típicament explícites per l'ús de connectors, que tenen una gran importància en el text expositiu, atès que constitueixen estratègies per a explicar, ampliar o aclarir conceptes.

Formulat d'una manera general, la reformulació consisteix a presentar sota un forma diferent una idea totalment o parcialment enunciativa amb anterioritat. Aquesta operació remet a la intenció de l'emissor de ser més clar i específic (Blakemore 1993: 107). És a dir, la reformulació es basa en una operació d'equivalència amb la qual el parlant presenta dues unitats discursives com a maneres alternatives d'expressar una idea. Vegem-ho en els exemples següents:

- (1) a. Això equival a plantejar-se el que podria anomenar-se conjunt de *postulats comunicatius*, **és a dir**, d'axiomes en l'estudi de la comunicació que recollirien aspectes essencials, i consegüentment no discutibles del fenomen. (PRO, 44)
- b. En esta página observamos la presencia de 62 unidades verbales: 51 se hallan en nuestro centenar y otros once verbos no, pues son específicos de la conversación grabada. **O sea**, un 82% de los verbos que se emplean en esa página corresponde a nuestra lista seleccionada. (PRAG, 134-135)¹

En (1a) es fa referència a un mateix concepte de dues maneres: mitjançant un terme («postulats comunicatius») i una explicació d'aquest terme («axiomes en l'estudi de la comunicació...»), que resulta ser més específica que aquell. En (1b) l'autor comenta els resultats d'una anàlisi de dues formes diferents: amb xifres («la llista conté 51

(1) La cursiva dels exemples correspon sempre a les de l'original. És per això que, en comptes de marcar el connector en cursiva, ho hem fet en negreta.

unitats de les 62 totals») i amb percentatges («el 82% de les unitats es trobem en la llista»). Per tant, la segona oració és una paràfrasi de la primera; es pot considerar una formulació alternativa de la mateixa idea (la proporció de verbs trobats en un corpus).

Com hem vist en els exemples de (1), la reformulació prototípica és parafràstica. Ara bé, cal tenir en compte que l'equivalència entre els dos continguts és relativa i, sovint, remet més aviat a la intenció del parlant de presentar dos continguts com a formulacions alternatives i no tant a la relació lògica que s'hi podria establir. Es crea, així, una xarxa radial des de significats purament parafràstics –que, de fet, són poc freqüents ja que no fan avançar gaire el discurs– cap a altres valors com l'explicació, l'especificació, la generalització, la implicació, la glossa o el resum (vegeu Blakemore 1993 i Bach 1996).²

- (2) a. [...] situa l'origen del nom [Cabó] a la capçalera de la vall i com a denominació plural, **és a dir**, de diversos paratges. (EST, 43)
b. Pero son claras dos cosas: por una parte, que los niveles de lengua se interrelacionan en el uso de una determinada lengua; **es decir**, que el análisis en niveles es únicamente metodológico. (PRAG, 300)

(2) La idea que la reformulació és una operació d'equivalència en el nivell metalingüístic apareix de forma més o menys explícita en diferents treballs sobre el tema, al costat de la idea que l'equivalència estricta no és gaire freqüent (vegeu Bach 1996, 2000, en premsa; Cabré 1995; Fuchs 1982; Fuentes 1993).

(3) Diversos autors parlen de dos tipus de reformulació: la parafràstica i la no parafràstica (vegeu Rossari 1994). Els connectors parafràstics, com *és a dir*, *en altres paraules*, *això és*, etc., es relacionen més directament amb el significat d'equivalència, mentre que els no parafràstics, com *de fet*, *fet i fet*, *en realitat*, etc., tendeixen a destacar el matís contrastiu derivat del fet de presentar dos continguts com a formulacions alternatives. Tot i que hi ha relacions clares entre els dos significats (vegeu Bach 2000, 2001), en aquest treball ens limitarem als reformuladors parafràstics.

En casos com (2), l'equivalència es produeix en el nivell pragmàtic i no pròpiament en el nivell semàntic. En (2a) es parla de l'etimologia d'un topònim i s'indica que té l'origen en una «denominació plural»; la precisió posterior («de diversos paratges»), més que una paràfrasi és una explicació que concreta en quin sentit s'està parlant de pluralitat. En (2b) l'ús d'un reformulador permet al parlant de presentar dos continguts com a equivalents pragmàticament, encara que hi ha un valor d'implicació i de generalització clarament present: que «los niveles de lengua se interrelacionan en el uso de una determinada lengua» implica que «el análisis en niveles es únicamente metodológico».

Tant si el valor parafràstic és prominent, com en (1), com si no ho és tant, com en (2), cal tenir en compte que, en la reformulació, la segona unitat sempre es presenta com una opció preferible o destacada discursivament.³

En conclusió, la reformulació es pot caracteritzar com una relació metalingüística, basada en la disjunció (formulació alternativa). El parlant o l'escriptor formula una idea (A) i la reelabora (A'), a fi d'assolir una expressió més completa o específica, que és considerada, des del punt de vista del parlant, com a més reeixida o necessària per a entendre la primera.

L'exemplificació és una altra manifestació de la disjunció metalingüística, entenent aquest valor en un sentit ampli (dues expressions alternatives corresponents a un mateix concepte). Quan exemplifiquem, reelaborem un concepte o una idea donant-ne exemples, mostres o concrecions.

- (3) On the other hand, it is perfectly clear that not all the symbols that we can interpret are directly grounded in experience. **For instance**, some symbols stand for abstract entities that cannot be experienced physically, e.g. 'knowledge', 'dependence' etc. **Consider** also the symbols that designate entities that are products of our imagination, e.g. 'monster', 'Martian' etc. (COG: 197)

En (3) la idea de la primera oració («not all the symbols that we can interpret are directly grounded in experience») s'explicita amb dos exemples: l'introduït per *for instance* («symbols for abstract entities») i el que comença amb *consider* («symbols for imaginary entities»). Dins d'aquests s'incorporen dos exemples més respectivament, introduïts per *e.g.* («abstract entities: knowledge, dependence»; «imaginary entities: monster, Martian»). S'hi estableix, doncs, una relació hiponímica recursiva («el concepte A inclou A', que inclou A''»).

Així, l'exemplificació constitueix un mecanisme de definició per extensió, en contraposició a la reformulació, que generalment contribueix a elaborar un concepte per intensió. Com a conseqüència, en la primera no hi ha correspondència referencial total entre A i A' (A' és un subconjunt de A); en canvi, en la segona aquesta correspondència és possible (A = A'), tot i que no és necessària.

La caracterització de la reformulació i l'exemplificació que acabem de presentar és certament esquemàtica, atès que els matisos d'ús són múltiples i difícils de resumir. Tanmateix, ens sembla suficient per als propòsits del nostre article en la mesura que ens permet definir dues operacions discursives a fi d'identificar els diferents mecanismes que les manifesten. Avancem ja que, com hem vist en l'exemple (3), els marcadors de reformulació i exemplificació no són només connectors gramaticals, com *for instance* o *e.g.*, sinó també de formes que desenvolupen altres funcions sintàctiques, com el verb *consider*.

3. IDENTIFICACIÓ I CLASSIFICACIÓ DELS MARCADORS

3.1. EL CORPUS

Segons que acabem de comentar, la reformulació i l'exemplificació són operacions discursives especialment usades en els textos expositius. En aquests textos, les idees tot sovint es reelaboren bé enriquint-ne la *intensió*, és a dir, afegint nous trets o trets més clares a la definició del concepte, bé expandint-les per *extensió*, o sigui, proporcionant-ne casos que entren dins del concepte. Tant una operació com l'altra es poden realitzar mitjançant la reformulació; la segona és la típica de l'exemplificació. Tenint en compte

aquest fet, el nostre corpus consta de textos expositius escrits de caràcter acadèmic (la majoria procedents del camp de la lingüística). En concret, són els següents:

Català

- Articles de didàctica de la llengua i de la literatura 5*, Barcelona, Graó, 1995. (ART)
Estudis de llengua i literatura catalanes/XXXV. Homenatge a Arthur Terry I, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997. (EST)
Payrató, Ll. (1997) *De professió, lingüista*, Barcelona, Empúries. (PRO)
Salvador, V. (1994) *Fuster o l'estratègia del centaure*, Picanya, Bullent. (FUS)

Castellà

- Textos de didàctica de la llengua y de la literatura 7*, Barcelona, Graó, 1996. (TEX)
Carreiras, M. (1997) *Descubriendo y procesando el lenguaje*, Madrid, Trotta. (DES)
Briz, A., et al., eds. (1997) *Pragmática y gramática del español hablado*, València, Universitat de València/Pórtico. (PRAG)
Martín Zorraquino, M. A. & E. Montolío eds., *Los marcadores del discurso. Teoría y análisis*, Madrid, Arco. (MAR)

Anglès

- Casad, E., ed. (1995) *Cognitive Linguistics in the Redwoods*, Berlin, Mouton de Gruyter. (COG)
Cognitive Linguistics 8.1, Mouton-De Gruyter, 1997. (CL)
Snell-Hornby, M. (1988) *Translation Studies. An Integrated Approach*, Amsterdam, John Benjamins [Versió revisada, 1995]. (TRAD)

Amb aquesta selecció, hem intentat que la mostra fos representativa i variada en el sentit que hi hem inclòs llibres d'un autor, llibres de diversos autors i revistes. En el cas de l'anglès, i atesa la dificultat de trobar formes variades en un corpus reduït, hem completat les nostres dades amb un corpus complementari i amb les formes citades i exemplificades a Ball (1986).⁴

Partint d'aquest corpus, hem seleccionat les formes que indiquen reformulació i exemplificació i les hem classificat segons la forma que presenten.

3.2. ELS MARCADORS

Els marcadors de reformulació i d'exemplificació en les tres llengües presenten estructures diferenciades (vegeu els annexos 1 i 2), que corresponen als cinc grups que definim i exemplifiquem a continuació:

- a) conjuncions i preposicions,

(4) El corpus complementari, del qual hem seleccionat sobretot exemples amb marcadors no trobats al corpus bàsic, és el següent:

Goldberg, A. E. (1995) *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*, Chicago, The University of Chicago Press. (CON)

Lakoff, R. (1989) «The way we were; or: the real actual truth about Generative Semantics. A Memoir», *Journal of Pragmatics* 13, pp. 939-988. (WAY)

Mann, W. C., Matthiesse, Ch. & S. A. Thompson (1992) «Rhetorical structure theory and text analysis» dins Mann, W. C. & S. A. Thompson eds., *Discourse Description. Diverse Linguistic Analyses of a Fund-raising Text*, Amsterdam, John Benjamins, pp. 39-78. (RHE)

- b) connectors parentètics,
- c) sintagmes preposicionals no fixats,
- d) clàusules,
- e) estructures predicatives complexes.

a) En primer lloc, trobem la conjunció disjuntiva general *o* (A. *or*) i, només per al valor d'exemplificació, les comparatives *com/com ara* (Cast. *como*, A. *such as, as, like*).

- (4) a. A més, gràcies al concepte d'*interacció* –**o** modificació mútua de conductes– permeten separar la concepció de la comunicació en sentit estricte [...] de la concepció en sentit ampli [...]. (PRO, 45)
- b. Estos ejes **o** variables deben ser considerados a su vez como parámetros de variabilidad interlingüística para las categorías pragmáticas que denominamos actos de habla. (PRAG, 319)
- c. For the last forty years «translation science,» **or** «translatology», has been trying to establish itself as a new discipline [...]. (TRAD, 1)
- (5) a. Aquesta dèria per la consideració del fet literari com a globalitat, com a realitat social al si de la història, és el mòbil que suscita incursions en els més diversos aspectes de l'activitat literària. **Com ara**: l'oralitat en tant que mitjà originari de la producció de certs texts. (FUS, 39)
- b. Las nuevas técnicas de imaginería mental, **como** el PET y la resonancia magnética funcional, así como el registro de los potenciales evocados son prometedoras en este sentido [...]. (DES, 35-36)
- c. In particular, constructions involving basic argument structure are shown to be associated with dynamic scenes: experientially grounded gestalts, **such as** that of someone volitionally transferring something to someone else, someone causing something to move or change state, someone experiencing sth., sth. moving, and so on. (CON: 5)

Es tracta de connectors gramaticals molt fixats i de caràcter general, per tal com no són específics de la reformulació i l'exemplificació. Ara bé, poden aparèixer indicant aquests valors pragmàtics, la qual cosa es relaciona amb la hipòtesi que la reformulació i l'exemplificació constitueixen formes diferenciades de la disjunció metalingüística: totes dues estableixen una equivalència (comparació d'igualtat) entre els elements connectats, els quals es presenten com a formulacions alternatives. Amb tot, la reformulació tendeix a presentar-los discursivament com a sinònims i l'exemplificació, com a hiperònim-hipònim.

El significat general d'aquests marcadors explica que sovint vagin seguides d'altres marcadors o constituents adverbials que en precisen el significat (6).

- (6) a. Per principi, la millor teoria gramatical (la més explicativa i econòmica) serà sempre la més susceptible de ser aplicada –**o, senzillament**, de ser tinguda en compte en qualsevol ocasió [...]. (PRO, 110)
- b. En el caso de la psicología, intenta explicar las actividades del organismo que se realizan mediante operaciones simbólicas **o, de forma más general**, que implican intercambio de información [...]. (DES, 43)
- c. [...] other German-speaking scholars reject the concept of equivalence outright as a concept suitable for translation studies (**as for example** Hönig and Kussmaul 1982: Holz-Mänttari 1984 [...]). (TRAD, 22)

b) El grup majoritari de marcadors de reformulació i exemplificació està format per uns altres connectors, de caràcter parentètic o apositiu des del punt de vista fonètic i sintàctic:

reformulació:

Cat. *és a dir, o sigui/o siga/o sia, això és/ço és*

Cast. *es decir, o sea, esto es, a saber*

A. *that is (to say), i.e., namely, in other words*

exemplificació:

Cat. *(o/com) per exemple, així (per exemple), posem per cas*

Cast. *(o/como) por ejemplo, así (por ejemplo), pongamos por caso*⁵

A. *(as) for example, for instance, e.g., (as) say*

- (7) a. El resultat d'aquest procés històric és que la lingüística aplicada avui [...] cobreix totes aquelles àrees d'intersecció entre el llenguatge i altres disciplines, **o sigui**, tot el cos de coneixements que van més enllà del nucli de la lingüística «central» o tradicional. (PRO, 23)
- b. Por su parte, el presupuesto fundamental del modelo de Sperber y Wilson es que lo comunicado no debe tanto estar relacionado con la información previa –**o sea**, ser pertinente o coherente–, sino que es esencial y característicamente relevante –**esto es**: importante e informativo–. (MAR, 106)
- c. This study is intended as a step in that direction. **In other words**, this is essentially a study in the theory and practice of translation [...]. (TRAD, 2)
- (8) a. Al mateix temps, un parlant és capaç de reconèixer el que a priori *sembla* un text del que difícilment pot ser considerat com a tal (un seguit d'enunciats sense sentit, **posem per cas**) [...] (PRO, 95)
- b. Quizá por ello sea útil asomarse a la comunicación publicitaria utilizando algunas de las máximas que Grice (1975) formulara para el *principio de*

(5) Les formes *posem per cas/pongamos por caso* es classifiquen en aquest grup perquè són invariables (no es poden modificar per substitució o addició). No obstant això, presenten un grau de complexitat sintàctica típicament associat amb les formes variables.

cooperación que regula los intercambios conversacionales de las personas.

Así, es posible encontrar en los textos publicitarios una fiel aplicación de las máximas de cantidad [...], de relación [...] o de modo [...]. (TEX, 59)

- c. But in various other languages, one form can be used for both of these English relators. **For instance**, in German the relator *wenn* can be used for both temporal and conditional sentences and in the colloquial variety of German there is even no special relator to express the concept of mere conditionality. (COG, 645)

Aquests connectors són el resultat de la gramaticalització de constituents de diferent mena (sintagmes preposicionals, adverbis, clàusules) que han sofert un procés de pragmatització del significat⁶ i de fixació estructural, de manera que no es poden modificar per commutació de cap dels seus membres (no podem dir **per cas*, en comptes de *per exemple*, ni **in two words* com a alternativa a *in other words*) o per addició de cap constituent (**per un exemple*, **a saberlo*). Aquests elements solen tenir posició inicial respecte al segon element de la connexió, encara que alguns poden tenir altres posicions. Aquest fet, juntament amb el caràcter parentètic (es pronuncien entre pauses, que sovint es marquen en l'escrit mitjançant comes sobretot), els diferencien de les conjuncions. Es tracta del que, seguint Rouchota (1998), podem denominar *connectors parentètics* (vegeu Cuenca en premsa a, en premsa b).

- c) Molt semblants als connectors parentètics són alguns sintagmes preposicionals com els següents:

reformulació:

Cat. *en/amb altres paraules, en/amb (d')altres mots*

Cast. *en otras palabras, con palabras más sencillas, en otros términos*,

exemplificació:

Cat. *a tall d'exemple*⁷

- (9) a. Deslligat del seu sentit corrent i entès com un terme propi d'un vocabulari tècnic, implica una habilitat o capacitat teoricopràctica. **En d'altres mots**, la combinació d'una activitat teòrica [...] amb una activitat pràctica de diferent mena [...]. (PRO, 22)
- b. Por lo tanto, ¿cómo no considerar, ante una interferencia lingüística determinada, la interrelación entre los niveles de análisis de una lengua?, ¿cómo no situarla, en cuanto a la clasificación se refiere, en más de un nivel de lengua?; **en otras palabras**, ¿podemos explicarla como un fenómeno sólo léxico o gramatical, etc.? (PRAG, 300)

(6) Parlem de pragmatització del significat per referir-nos al canvi que duu d'un significat literal, referencial, a un significat no literal, de caràcter metalingüístic. Així, quan utilitzem el connector parentètic *això és* no volem dir que referencialment A sigui B (com quan diem "això és un gos"), sinó que A i B són equivalents en el discurs: B és una reformulació de A. La pragmatització del significat és un dels processos bàsics implicats en la gramaticalització (vegeu Traugott 1988, Sweetser 1988).

(7) El sintagma *a tall d'exemple*, sempre l'hem trobat al nostre corpus com a invariable; tanmateix, recentment hem observat en altres llibres alguns exemples on mostra un cert grau de variabilitat (*a tall de conclusió, a tall de resum*). Tant si es tracta de restes d'un procés de gramaticalització com si es tracta de formes analògiques creades a partir d'*a tall d'exemple* es pot constatar variabilitat. En conseqüència, el considerarem en aquest grup de marcadors i no en l'anterior, tot i que cal tenir en compte que és molt proper als invariables, ja que la variabilitat es redueix a la possibilitat de commutació del nucli nominal.

- (10) En morfologia, destaquem, **a tall d'exemple**, la recomanació d'emprar el passat perifràstic [...], els plurals en *os* [...] i, en el cas dels noms de càrrecs, les formes femenines en *a* [...]. (ART, 64)

Tanmateix, aquests sintagmes preposicionals, a diferència dels que hem vist al subapartat anterior (b), han assolit un grau de fixació gramatical menor, com demostra el fet que són variables, és a dir, es poden modificar per la commutació d'alguns dels seus constituents o per l'addició d'altres elements. Fet i fet, es relacionen directament amb uns altres marcadors que adopten la forma de clàusules de participi; encara més, alguns es poden considerar versions reduïdes d'aquests:

Cat. *dit en altres mots, dit d'una altra manera*

Cast. *dicho con/en otras palabras/términos, formulado en términos más claros, dicho de otra forma/manera/modo*

- (11) a. La retòrica proemial ha d'operar amb una sàvia combinació d'humilitat i provocació engrescadora. **Dit d'una altra manera**, cal minimitzar l'esforç o el mèrit propis [...] i reivindicar, alhora, el dret a opinar des de la radical subjectivitat d'un jo que és l'entranya mateixa de l'assaig. (FUS, 107)
- b. Cualquier muestra de lengua oral presentará siempre rasgos que se pueden referir a las diferentes entradas del cuadro anterior y, en particular, a la duplicidad dialectal/funcional apuntada. **Dicho con otras palabras**: será siempre una muestra de una variedad funcional (con un campo, un modo, un tenor y un tono específicos). (PRAG, 182)

Ens situem, doncs, en la zona difusa que hi ha entre els connectors gramaticals o totalment gramaticalitzats i els encara no gaire gramaticalitzats.

d) A més de les clàusules de participi, hi ha altres clàusules, especialment condicionals i finals, que indiquen reformulació i exemplificació.

reformulació:

Cat. *(o) si voleu, si es vol,*

Cast. *(o) si se quiere, si se prefiere, si se prefieren otras palabras*

A. *if you like, to be more precise*

exemplificació:

Cat. *per posar/donar-ne un exemple, per esmentar un exemple*

A. *to take an example*

- (12) a. Tots aquests recursos lingüístics generen sovint una polifonia, més o menys irònica, típica de l'assaig. O, **si es vol**, de la conversa, amb la qual l'assaig guarda un parentiu soterrat que no deixa d'aparèixer en la superfície del discurs gràcies a trets d'oralitat i a estratègies de col·loqui íntim. (FUS, 93)
- b. La adecuación de la investigación al objeto posibilitará que la sintaxis de la lengua conversacional deje de describirse como la propia de una modalidad escasamente planificada y poco o mal organizada o vertebrada, esto es, menos elaborada, trabada y estructurada que la de la lengua culta formal o escrita. O, **si se prefiere**, más suelta, libre, fragmentada, quebrada o desmembrada, y a menudo torpemente configurada y en gran medida braquilógica o elíptica. (PRAG, 166)
- (13) a. Precisament, s'ha parlat sovint del segle vint com un segle d'*interdisciplinarietat* (i *pluridisciplinarietat*, si es vol precisar més) científica. **Per posar un exemple potser no gaire conegut**, la genètica de poblacions [...]. (PRO, 55)
- b. What is needed, so the critics cry, is work of interest to generative linguists such as «locality conditions on Norwegian pronouns or the possibility of explicative *do* participating in inverted counterfactuals.» These scholars suggest, **to take another example**, that studies on the modularity of metaphor don't help explain the antecedents of Norwegian pronouns. (COG, 39)

Aquestes formes, que aconsegueixen la mateixa funció pragmàtica que formes com *és a dir* o *per exemple*, representen un pas més en la complexitat sintàctica del marcador. Vist que tenen una estructura variable, no els podem identificar amb els connectors gramaticals (conjuncions o connectors parentètics). Per aquesta raó, en un altre treball (Cuenca 1998) hem defensat la idea de considerar els sintagmes preposicionals i les clàusules variables (els nostres apartats c i d) com a *connectors lèxics*. Es tracta de formes el significat de les quals és connectiu, tot i que la seva estructura no es pot equiparar a la d'un connector gramatical. Per tant, assenyalen la transició entre estructures no connectives i formes pròpiament connectives (en concret, els connectors parentètics).

e) En darrer lloc, hi ha estructures predicatives complexes que inclouen algun element que remet al concepte de reformulació o exemplificació. La interpretació és literal i l'estructura presenta un grau de modificabilitat alt.

reformulació:

Cat. *vull dir (que)*

Cast. *quiero decir que, ello quiere decir que, quiero decir con ello que*

A. *this/it means that,*

exemplificació:

Cat. *valgui com a exemple, pensem en el cas de..., vegem-ne un exemple* i altres estructures amb el substantiu *exemple*

Cast. *valga como ejemplo/ilustración, veamos un ejemplo, considérese, éste sería el caso de...* i altres estructures amb el substantiu *ejemplo*

A. *see for example, consider* i altres estructures amb els substantius *example, illustration*.

(14) a. Si alguna peça de la producció fusteriana ha esdevingut *emblemàtica* de la figura de l'autor és segurament *Nosaltres els valencians*. **Vull dir**, emblemàtica en la percepció general [...]. (FUS, 99)

b. La elipsis, la omisión de partes básicas del enunciado, la suspensión más o menos abrupta, los sobreentendidos y tantas otras características de la sintaxis coloquial sólo son explicables en función de una complicidad elocutiva que se basa en un saber y sentir del mundo comunes y en una organización específica del enunciado asimismo compartida. **Quiero decir con ello que** la forma de construcción del diálogo, elegida en común por los interlocutores, tiene también un sentido, aunque no posea apenas contenido semántico. (PRAG, 42)

c. Thus beyond the basic theoretical framework, the studies of this group are concrete and empirical, with a strong emphasis on practical fieldwork and case studies. **This means that** the writings of the «Manipulation School» concentrate on describing and analyzing translations [...], on investigating the reception of translations, [...], and on tracing broad historical surveys [...]. (TRAD, 24)

(15) a. Intentar esbrinar què hauria resultat, finalment, de qualsevol dels projectes de novel·la [...] fa que ens introduïm en un terreny encara més hipotètic. *Aigua calenta*, **valgui com a exemple**, seria un projecte de la postguerra sobre el món termal de la Garriga [...]. (EST, 222)

b. La disminución del contexto compartido irá dificultando la comunicación y precisará, consecuentemente, de un aumento de la parte lingüísticamente codificada. **Veamos un ejemplo**. Entre las funciones discursivas más habituales del marcador *bien* está la de indicar la completud de un tópic y, más habitualmente, un subtópico en un discurso. (PRAG, 205)

c. In point of fact, the verb alone often cannot be used to determine whether a given construction is acceptable. **Consider** the following examples:

(30) a. Sam carefully broke the eggs into the bowl.

b. Sam unintentionally broke the eggs onto the floor. (CON, 21)

3.3. INTERPRETACIÓ DE LES DADES

La classificació anterior ens permet comprovar que els marcadors de reformulació i exemplificació constitueixen un continu que va des de formes més gramaticalitzades

i amb un significat més esquemàtic, poc composicional (el significat global no és la suma del significat de les parts), cap a formes no gramaticalitzades i amb un significat lèxic composicional (el significat global és el resultat de combinar els significats dels constituents). Representem aquesta idea a la taula 1:

Taula 1. Gradació dels connectors fixats als variables

FIX			VARIABLE
o	és a dir	(dit) amb altres paraules	Vull dir que...
com	per exemple	per posar un exemple	Vegem-ne un exemple...
SIGNIFICAT GRAMATICAL			SIGNIFICAT LÈXIC

L'esquema anterior, amb exemples catalans de reformuladors i exemplificadors, il·lustra els principals estadis representats pels marcadors que hem identificat al nostre corpus:

- a) conjuncions
- b) sintagmes preposicionals i altres construccions que estan completament fixats (connectors parentètics)
- c) sintagmes preposicionals i clàusules amb un cert grau de variabilitat (connectors lèxics)
- d) estructures predicatives

La variació que acabem de mostrar quant als mecanismes utilitzats per a expressar dues funcions pragmàtiques és del tot lògica si partim d'una concepció dinàmica i no discreta del llenguatge i la categorització com la de la lingüística cognitiva (vegeu Lakoff 1987 i Cuenca & Hilferty 1999: cap. 2). Els grups que hem establert contenen formes relacionades amb els grups contigus (elements de transició) i marquen diferents estadis en un continu que comença amb formes gramaticals típicament connectives (conjuncions) i acaba amb estructures predicatives amb un baix grau d'unitat en l'ús lingüístic i una forma sintàctica i semàntica complexa. Aquesta mateixa gradualitat sincrònica es verifica adoptant un punt de vista diacrònic: en la formació de molts connectors gramaticals, es pot observar un camí derivatiu des de formes lèxiques progressivament menys variables i més fixades quant a l'estructura i el significat (vegeu Casado Velarde 1996 i Pons & Ruiz Gurillo en premsa).

Simplificant encara més la classificació, podem diferenciar dos grups de marcadors d'acord amb criteris morfosintàctics:⁸

(8) L'existència de connectors amb un grau de fixació diferent també ha estat comentada per Fernández Bernárdez (1994-1995), en un article sobre els exemplificadors del castellà, i per Vázquez Veiga (1994-1995), en un treball sobre els marcadors de resum, conclusió i tancament també en castellà.

- a) formes invariables: d'una banda, conjuncions i, d'altra banda, sintagmes preposicionals i clàusules fixades (connectors parentètics);
- b) formes variables: sintagmes preposicionals i clàusules no fixades (connectors lèxics) i estructures predicatives complexes.

A efectes taxonòmics, el límit entre els uns i els altres es pot establir segons el grau de fixació (total o parcial) de la unitat. Fixem-nos, per exemple, en (16):

- (16) The same can be said for each instance of embedding in this text. **To take just one further example**, none of the relative clauses in the text play a role in the relational structure of the text. **For instance**, 9 contains the relative clause *who were furious that we had «blown the whistle»...* (RHE: 67)

En aquest exemple de l'anglès, podem comparar el funcionament d'un connector fixat (*for instance*) amb un de variable (*to take just one further example*). Tots dos introdueixen una exemplicació. Tanmateix, *for instance* no admet la substitució o l'addició de cap constituent, mentre que la clàusula final admet un cert grau de modificació (*to take one further example, to take just one example, to take a more complex example, etc.*).

Aquesta formulació dicotòmica (fixat-variable), tot i que és una simplificació d'una realitat més complexa, ens proporciona una distinció rellevant per a l'anàlisi contrastiva dels marcadors com veurem a continuació.

4. CONTRAST GRAMATICAL: SEMBLANCES

L'anàlisi de les formes en les tres llengües ens permet observar aspectes comuns de gran interès. En primer lloc, observem el grau de coincidència formal entre els connectors bàsics de reformulació (Cat. *és a dir, això és*; Cast. *es decir, esto es*; A. *that is (to say)*) i d'exemplificació (Cat. *com (ara), per exemple*; Cast. *como, por ejemplo*; A. *such as, as, like, for example/for instance*).

En segon lloc, podem constatar que l'estructura dels marcadors remet a estratègies comunes de formació, vist que contenen elements idèntics o paral·lels, com aquests:

- a) Verbs de locució com *dir* o sinònims (Cat. *dit amb altres paraules/mots, vull dir que, per esmentar un exemple*; Cast. *dicho de otro modo/manera/forma, formulado en otros términos, repitámoslo, quiero decir que*; A. *say*). També hi trobem altres verbs que es relacionen metafòricament amb *dir* (Cat. *posem per cas, per donar-ne/posar un exemple, valgui com a exemple, vegem un exemple*; Cast. *pongamos por caso, valga como ejemplo, veamos un ejemplo, considérese*; A. *this means that, consider, see for example, to take an example*). Aquests verbs expliciten el caràcter metalingüístic de la reformulació i l'exemplificació.

- b) Noms que es refereixen a la funció pragmàtica de reformulació (Cat. *amb altres mots, dit d'una altra manera*; Cast. *en otras palabras*; A. *in other words*) i exemplificació (Cat. *a tall d'exemple, pensem en el cas*; Cast. *por ejemplo, pongamos por caso, valga como ilustración*; A. *for instance, for example, illustration*).
- c) Estructures que expressen equivalència i que sovint inclouen elements dítctics que reprenen l'enunciat anterior, és a dir, que actuen com a dítctics textuais (Cat. *això és, és a dir*; Cast. *esto es, es decir*; A. *that is*).
- d) Conjuncions que indiquen equivalència entre un concepte general i elements que s'hi inclouen hiponímicament (Cat. *com (ara)*; Cast. *como*; A. *such as, as, like*).
- e) La conjunció disjuntiva *o*, sovint integrada en una forma complexa (Cat. *o sigui*; Cast. *o sea*) o seguida d'un altre marcador o constituent (Cat. *o, si es vol, o, senzillament*; Cast. *o, dicho en otros términos, o, de forma más general, o lo que es lo mismo*; A. *or, more accurately*), la qual manifesta el valor d'alternativa implícit en la reformulació i l'exemplificació.
- f) Un indefinit (Cat. *altres*; Cast. *otras/otros*; A. *other*) o un verb com ara *preferir* o *voler*, que indiquen també l'alternativa que es presenta entre les dues formulacions connectades (Cat. *si es vol*; Cast. *si se prefiere, si se quiere*; A. *if you like*).

El fet que aquests mecanismes siguin més o menys recurrents no és casual, sinó que remet a la projecció de la funció en la forma. D'acord amb els principis de la teoria de la gramaticalització, es lògic que les formes seleccionades i fixades per a una funció s'hi relacionin semànticament. Així, podem comprovar els mecanismes descrits anteriorment ens remetent directament a la definició de la reformulació i l'exemplificació que hem adoptat al principi d'aquest treball:

La REFORMULACIÓ és una operació d'*equivalència* per la qual es *diu* alguna cosa que s'ha *dit prèviament* (dixi textual) d'una *manera alternativa* (disjunció), amb *paraules diferents* (paràfrasi).

L'EXEMPLIFICACIÓ és una operació discursiva que consisteix a *expressar* una idea d'una *manera* indirecta, per mitjà d'*exemples*.

Els conceptes destacats en cursiva són aquells que adopten una forma gramatical amb alguns dels marcadors que hem identificat.

En conclusió, l'estructura dels marcadors, que és molt coincident entre les tres llengües, suggereix que la selecció de formes per a aquestes funcions està directament relacionada amb la funció discursiva que realitzen.⁹ Dit d'una altra manera, els trets semàntics i pragmàtics que defineixen la reformulació i l'exemplificació es projecten en la forma i els components dels marcadors (vegeu també Cuenca 1998).

(9) El grau de coincidència entre les tres llengües, clarament afavorit pel fet que es tracta de llengües no gaire allunyades tipològicament, apunta cap a principis generals en la formació de connectors que segueixen els patrons establerts per la teoria de la gramaticalització (vegeu Giacalone Ramat & Hopper 1998, Heine *et al.* 1991, Hopper & Traugott 1993, Traugott & Heine 1991, Sweetser 1990). Per a una síntesi de la teoria de la gramaticalització, vegeu Cuenca & Hilferty (1999: cap. 6) i també el treball de Brinton (1996), referit específicament als marcadors del discurs.

5. CONTRAST GRAMATICAL: DIFERÈNCIES

Si les semblances són d'interès descriptiu i teòric, també ho són les diferències, que podem resumir en tres punts:¹⁰

a) El català, i encara més el castellà, presenten una major varietat de marcadors variables que l'anglès, el qual, al seu torn, compta amb un nombre lleugerament major de connectors parentètics. En concret, l'ús de connectors variables basats en noms (*paraules, mots, termes, manera, forma, mode, exemple, cas*), la variació en la forma verbal (*dir, esmentar, formular, saber, voler, preferir, posar, donar, valdre, veure*) i l'opcionalitat d'alguns especificadors i complements és més freqüent en aquestes dues llengües romàniques.

b) L'anglès acadèmic escrit incorpora algunes abreviatures del llatí (*i.e., e.g., viz.*), amb una freqüència d'ús força alta, mentre que el català i el castellà pràcticament no utilitzen abreviatures per a aquestes formes.¹¹ A més a més, les abreviatures de l'anglès es pronuncien com a tals, i no desenvolupades (*id est, exemplum gratia, videlicet*), la qual cosa fa que el fenomen tingui un abast més gran que el de la voluntat de síntesi en la llengua escrita.

c) Marcadors que són equivalents en una traducció literal (paraula per paraula) presenten un grau diferent de fixació en anglès respecte al català i al castellà. En concret, *in other words* és totalment fixat, a diferència dels equivalents en català (*en altres paraules*) i en castellà (*en otras palabras*). En efecte, en les dues llengües romàniques, la preposició *en* es pot substituir (Cat. *amb*, Cast. *con*), el nom *paraules/palabras* es pot reemplaçar per un sinònim (Cat. *mots*, Cast. *términos*), i el sintagma admet diferents tipus d'expansió (Cat. *amb altres paraules, amb uns altres mots, amb poques paraules* i Cast. *con otras palabras, dicho con otras palabras, formulado en otros términos, con palabras más precisas*). Els exemples següents il·lustren aquesta variació:

(10) En aquest treball no plantejarem diferències quantitatives (cf. Cuenca en premsa c). Amb tot, podem avançar, en consonància amb el que exposarem tot seguit (§ 6) que els textos en anglès presenten un major nombre de connectors. Així doncs, contrasten el nombre menor de formes amb el nombre major d'ocurrències.

(11) Pearson (1998: § 8.3) analitza la freqüència d'aparició i les funcions pragmàtiques de *i.e.* i *e.g.* en textos especialitzats en anglès. Les dades que comenta són una mostra de la importància d'aquestes abreviatures en els textos expositius acadèmics en aquesta llengua.

- (17) a. Hablaremos de neutralización cuando, para determinada situación comunicativa y desde determinada óptica lingüístico-cultural, la diferencia entre los efectos comunicativos de dos tipos de actos de habla queda suspendida o, **en otros términos**, los dos efectos comunicativos tienen lugar a un tiempo de forma independiente. (PRAG, 321)
- b. ¿Qué nos dice de su función discursiva la disposición discursiva de, en general, las subordinadas adverbiales llamadas impropias [...]? O, **dicho en otros términos**, ¿por qué algunas de estas subordinadas adverbiales tienden a anteponerse a la cláusula principal y por qué otras, en cambio, se posponen? (PRAG, 334)
- c. En principio, se trata de un mecanismo endógeno, preinstalado genéticamente. Su funcionamiento no se limita únicamente a interesarse por las señales sensoriales más intensas o más peculiares, sino que obedece también al criterio de las

expectativas generadas internamente por el propio sistema de procesamiento.

Formulado en otros términos, los conocimientos almacenados en nuestra memoria no sólo nos permiten, por ejemplo, reconocer e identificar a un determinado animal como un rinoceronte, sino que también nos indican que la presencia del mismo en un zoo es perfectamente esperable [...]. (MAR, 97)

- d. Estas páginas pretenden presentar una propuesta cuya razonabilidad nadie discute, ya que, en el fondo, tampoco resulta especialmente novedosa: se trata de la necesidad de aunar, de combinar, los métodos de la Gramática y los propios del Análisis discursivo; o, **formulado en términos quizá más claros**, este trabajo constituye un intento de reivindicar de nuevo el interés por la selección que el hablante hace de *una forma lingüística* [...]. (PRAG, 329)

Les diferències interlingüístiques que hem constatat es poden considerar manifestacions d'un mateix fenomen: l'anglès acadèmic presenta una tendència marcada a preferir marcadors gramaticals, és a dir, formes curtes i fixades, mentre que el català i encara més el castellà incorporen un nombre major de formes variables, i com a tals generalment més complexes.

Arribats a aquest punt, cal que ens fem una pregunta: podem cercar algun motiu discursiu que pugui justificar les diferències suara esmentades? En la nostra opinió, la diferència en les formes és paral·lela a diferències existents en la construcció de textos expositius acadèmics. Aquesta hipòtesi, que vincula les diferències gramaticals a diferències quant a les estratègies discursives, necessitaria el suport d'una recerca major i més aprofundida; tanmateix, creiem que val la pena endinsar-s'hi.

6. CONTRAST DISCURSIU

La preferència de l'anglès per formes curtes, simples i fixades, enfront de la major complexitat i variabilitat d'alguns marcadors del català i del castellà, es pot relacionar amb les diferències d'estil que hi ha entre els textos acadèmics en anglès, d'una banda, i els textos acadèmics del català i del castellà. A banda de les característiques atribuïbles a les respectives gramàtiques, l'anglès formal de caràcter científic tendeix a ser més concís i directe del que s'esdevé en català o en castellà en aquest mateix àmbit (vegeu Cuenca 2000).

En un estudi sobre l'ús dels connectors en textos de divulgació científica en originals en anglès i en castellà i també en traduccions de l'anglès al castellà, Fernández Polo (1999) ha arribat a conclusions interessants relatives al tema que plantegem:

- a) El textos en anglès mostren una major abundància de connectors textuais.

[...] las escasas investigaciones sobre el tema (Saint-John, 1987; Montaña-Harmon, 1991) en las que se compara explícitamente al inglés con el español parecen apuntar a que en

efecto esta última lengua favorece una retórica menos explícita que el inglés: en este sentido, se ha sugerido en varias ocasiones que los textos típicos anglosajones tienden a ser vistos por un hispanohablante como excesivamente simples, aburridos e incluso infantiles [...], y viceversa, para un anglosajón la forma de escribir típica de los hispanohablantes les resulta confusa y suele plantearles problemas de comprensión [...]. (Fernández Polo 1999: 179)

b) Els textos en anglès mostren preferència per connectors precisos, no ambigus, immediatament identificables. Al contrari, els textos en espanyol, a més de presentar menys connectors, tendeixen a usar connectors ambigus (que poden tenir més d'un significat).

En definitiva, una pobre selecció de connectores condueix a un augment de la ambigüedat en el text, amb el consegüent increment de la càrrega de treball per als lectors. Cal establir una relació inversament proporcional entre els nivells d'ambigüedat i d'explicitació del text; és a dir, a major ambigüedat major nombre de continguts implícits que hauran de ser suplits pels lectors (Sinclair, 1993: 546-7). En aquest sentit, l'efecte provocat per una pobre selecció de les marques de la connexió lògica entre les distintes parts del text se suma a la pròpia absència de marques explícites de tals connexions; dit d'altre modo, el seu nivell d'«obscuritat» pot veure's incrementat tant per la falta de senyals com per la ambigüedat de les mateixes. (Fernández Polo 1999: 174-175)

c) En castellà trobem formes més variades i complexes; alguns autors parlen d'ús d'un llenguatge poètic i florit, oposat a l'ideal anglosaxó.

[...] traductores y autores de los originales en castellano demuestran un cierto empeño en la búsqueda de expresiones relativamente complejas y rebuscadas para determinados valores, frente a los autores anglosajones en quienes se percibe una voluntad de elegir expresiones comunes de la relación en cuestión, sin más ambición que la claridad y la transmisión efectiva del sentido de dicha relación. (Fernández Polo 1999: 175)

Aquestes diferències en els connectors s'interpreten com a manifestacions de dos estils d'escriptura que han estudiat nombrosos autors sota denominacions dicotòmiques diferents: *writer-responsible* enfront de *reader-responsible* (Hinds 1987), *form-oriented culture* enfront de *content-oriented culture* (Clyne 1994), *retòrica explícita* enfront de *retòrica implícita* (Fernández Polo 1999).¹² El primer estil, típicament associat amb l'anglès, es basa en la idea de facilitar el paper del lector preferint un estil més segmentat (amb oracions relativament curtes), mantenint la simetria del contingut, repetint els conceptes fonamentals –sense repetir, però, idees ni introduir digressions–, i utilitzant elements que guien la lectura com els connectors. El segon estil, típicament associat amb l'alemany i que també comparteix el castellà i en menor mesura el català, presenta característiques de signe contrari: un estil més cohesionat (amb oracions més llargues i complexes sintàcticament), major importància a la quantitat d'informació aportada que a la linealitat, la simetria i la síntesi en l'exposició d'idees, i insistència en la *variatio* en les denominacions, cosa que fa que s'eviti la repetició estricta amb l'ús de sinònims, pronoms, etc.¹³

(12) Fem un repàs d'aquest concepte a Cuenca (2000). Vegeu també el que en diuen López Guix & Minnet (1997: 73-89).

(13) Com indica Fernández Polo (1999: 52), no s'ha de fer una valoració d'aquestes diferències d'estil: el text ben escrit no és el que segueix un estil o l'altre, sinó el que s'adapta a les expectatives dels seus destinataris.

En efecte, certes estructures que hem trobat en el nostre corpus català i castellà són gairebé impensables en anglès. Observem els exemples de (18):

(18) a. No se trata, pues, de una desviación del «origo» o del uso «recto» del pretérito imperfecto de indicativo, sino de una manera particular, subjetiva, contextualmente adecuada y común en la lengua coloquial, como decíamos, de orientar el mensaje desde el «ego» enunciador, y sólo por referencia a él puede ser el mensaje interpretado.

Quiero decir –por decirlo más sencillamente– que si contamos con que las tres dimensiones enunciativas (personal-espacial-temporal) son «reales» (universales, inevitables) y con que la lengua (supuestamente todas las lenguas) habilita instrumentos para expresarlas (pronombres, tiempos verbales, adverbios), si contamos con esto –decía–, *la posición del hablante respecto a tales expresiones no puede ser más que «egocéntrica»* cuando las usa, pues *sólo él habla y sólo desde su punto de vista* (aunque coloque el foco, *su* foco, en diversas posiciones). (PRAG, 260)

b. L'estudi dels manlleus intercientífics és justament profitós perquè permet descriure múltiples connexions entre les ciències; **pensem en el cas, per exemple**, de la matemàtica aplicada a la física, o de la informàtica «importada» per infinitat d'àmbits de recerca actuals. (PRO, 15)

Així, una estructura com (18a) és difícilment traduïble a l'anglès sense efectuar-hi canvis profunds. A més de la llargària i la complexitat sintàctica de les oracions, cal tenir en compte el desdoblament del marcador de reformulació: una estructura predicativa més una clàusula que explicita la manera de la reformulació (*Quiero decir –por decirlo más sencillamente–*). En l'exemple del català (18b), l'estructura és més simple, però també hi ha un marcador doble (*pensem en el cas, per exemple*) que repeteix un mateix concepte (*cas/exemple*). En anglès podem trobar *consider for example*, però no seria tan habitual dir o escriure *consider the case, for example*.

Els resultats de la nostra anàlisi són parcialment coincidents amb les conclusions generals de Fernández Polo (1999).¹⁴ Si bé els textos en anglès mostren una major abundància de connectors, no manifesten un nombre major de formes. En la nostra opinió, més que parlar d'ús de connectors ambigus, caldria reformular el contrast en el sentit que l'anglès prefereix connectors precisos, curts i invariables, més gramaticalitzats, enfront del castellà i del català que demanen una major varietat de marcadors, la qual cosa implica que n'hi ha més de variables –que aporten una informació més precisa quant al matís de l'operació discursiva– i són, per tant, menys gramaticalitzats.

De fet, l'anàlisi dels marcadors de reformulació que presenta Fernández Polo també mostra una tendència diferent a la que presenta per als connectors en les seves conclusions generals. Així, els marcadors de reformulació són més abundants en els textos en castellà que en els anglesos (10 enfront de 4) i no solen ser eliminats en la

(14) Cal notar que el nostre estudi es basa en més exemples de reformulació i exemplificació que el de Fernández Polo, que té un objectiu més ampli que el nostre; a més, no ens hem limitat als connectors, sinó que hem considerat totes les expressions, més o menys equivalents a connectors gramaticals, que poden manifestar reformulació o exemplificació, la qual cosa augmenta la varietat de formes. Podem consultar també els resultats de Fernández & Gil Salom (2000), que tracten els marcadors de reformulació i exemplificació sota la denominació d'«enllaços oracionals d'aposiició».

traducció, contravenint, doncs, la tendència general que proposa l'autor. Fernández Polo justifica aquestes diferències precisant que les tendències varien segons el significat del connector.

En conclusió, les diferències quant a l'ús de marcadors de reformulació i d'exemplificació poden relacionar-se amb dos estils d'escriptura i, en concret, amb la contraposició entre una recerca de l'expressió sintètica i un èmfasi en la variació de formes. L'expressió clara i directa és un objectiu clau de l'escriptor en anglès, mentre que no és sempre així en altres llengües i cultures, on de vegades la complexitat en l'expressió s'interpreta com a complexitat en el raonament i, al contrari, la claredat expositiva es pot associar amb una manca d'aprofundiment teòric i conceptual. La següent citació de Clyne il·lustra clarament aquesta idea:

It has been pointed out to me (Gisela Harras, personal communication) that the English compliment that one's academic text is 'easy to follow' could be interpreted as an insult in German. Hofstede (1991: 23) cites the facetious remarks of the German social psychologist Stroebe (1976): 'German students are brought up in the belief that anything which is easy enough for them to understand is dubious and probably unsuccessful'. Also, some academics consider simplicity of style and discourse structures and the use of advance organizers to be 'talking down' to a competent and informed reader. (Clyne 1994: 187)

Els estudis de retòrica contrastiva mostren, per tant, que el que en un context cultural implica ser massa informatiu, no rellevant, obscur i «verbós», en un altre context cultural s'interpreta com a mostra de ser un escriptor expert i una autoritat en el tema.

(15) No sembla pas casual el fet que la informació addicional que solen incorporar els marcadors del castellà i del català sigui sobre la manera de l'acció metalingüística. Aquesta mateixa tendència a expressar analíticament la manera, l'han observat Talmy (1985, 1991) i Slobin (1996) pel que fa als verbs de moviment en castellà respecte a l'anglès, i Rojo i Valenzuela (2000a) respecte als verbs de visió del castellà i l'anglès contrastats. Es podria tractar, per tant, d'una tendència més o menys general que afecta diferents aspectes de l'estructura gramatical. Cal notar, però, que pel que fa als verbs de dicció, Rojo i Valenzuela (2000b i en premsa) no troben les mateixes correspondències.

7. REMARQUES FINALS

L'anàlisi dels marcadors que de reformulació i exemplificació ens ha dut a classificar-los en un continu que va des de formes gramaticals cap a formes lèxiques. Des d'un punt de vista contrastiu, el factor que sembla més rellevant és el que permet establir una diferència entre marcadors invariables (gramaticals o molt gramaticalitzats) i marcadors variables (poc o gens gramaticalitzats). Relacionat amb aquest factor, hi ha la complexitat sintàctica i semàntica de les formes.

El nostre estudi contrastiu ens ha permès comprovar que en català i en castellà, a diferència del que s'esdevé en anglès, s'utilitzen una major varietat de formes per indicar una mateixa funció discursiva i es tendeix a ser més explícit quant al significat precís que l'escriptor vol expressar. Només cal recordar el cas de les variants catalanes i castellanes de *en altres paraules* i *en otras palabras* –(dit) en/amb altres paraules/mots; dit amb paraules més senzilles, etc.–, enfront de l'invariable *in other words* de l'anglès.¹⁵

Les diferències en les formes seleccionades com a marcadors de reformulació i exemplificació es poden associar amb els dos estils d'escriptura: l'estil orientat a la forma o de retòrica explícita, que afavoreix el lector facilitant-li la feina, i l'estil orientat al contingut o de retòrica implícita, que se centra en l'autor com a autoritat i fa més responsable el lector de la interpretació del text.

Si adoptem una perspectiva culturalista del principi de cooperació de Grice, com proposa Clyne (1994: § 6.5), aquests estils representen dues maneres de concebre la situació comunicativa en el context de la comunicació acadèmica, dues maneres d'entendre com ser cooperatiu. Pel que fa als marcadors de reformulació i exemplificació, els autors que escriuen en català i en castellà intenten ser cooperatius fent explícites les inferències i els matisos del significat que volen expressar i tracten d'alleugerir la lectura evitant la repetició de formes.¹⁶

Aquesta actitud, i sobretot les conseqüències que se'n deriven, poden ser considerades poc cooperatives des d'una perspectiva anglosaxona, en la mesura que el lector es pugui sentir «aclapat» per una quantitat d'informació que no sigui directament rellevant i necessària per a seguir el fil conductor de l'exposició. La comprensió es pot veure afectada per la complexitat estructural que deriva de l'estil cohesionat, el qual implica l'ús d'oracions llargues i sintàcticament complexes, recursivament compostes. Al contrari, l'estil anglosaxó, sintètic i lineal, pot produir la sensació de poca elaboració i simplicitat en un lector d'una cultura com les nostres.

Hem pogut comprovar, doncs, que hi ha diferències en la gramàtica de les llengües que semblen projectar diferències en la construcció discursiva. Aquest fet no és gens sorprenent si entenem que el canvi lingüístic, i en concret la formació de connectors, és un procés que s'inicia en el discurs i, progressivament, s'endinsa en les estructures gramaticals de les llengües, com proposen Givón (1979), Hopper (1987, 1998) i Hopper i Traugott (1993).

MARIA JOSEP CUENCA
Universitat de València

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ASKE, J. (1989) «Path Predicates in English and Spanish: a closer look», *Proceedings of the Fifteenth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*, pp. 1-14.
- BACH, C. (1996) «Reformular: ¿una operación argumentativa aséptica? Estudio del conector de reformulación parafrástica *és a dir*», *Sendebarr* 7, pp. 255-271.
- (2000) «De la parafrasi a la invalidació. Els connectors reformulatius: punts de confluència i divergència» dins Englebert, A., Pierrad, M., Rosier, L. & D. Raemdonck ed., *Actes du XXII Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes*, Tübingen, Niemeyer, pp. 31-39.
- (2001) «Coherencia tipológica en los conectores reformulativos del catalán» dins *Lengua discurso, texto (I Simposio Internacional de Análisis del Discurso)*, Madrid, Visor, pp. 683-692.
- (en premsa) «Mecanismos de reformulación parafrástica del catalán. Estudio de los conectores reformulativos *és a dir (es decir)*, *més ben dit/millor dit (mejor dicho y*

(16) En aquest sentit, és interessant el comentari que fan Dirven i Verspoor (1998: 12) respecte al fet que sovint s'entén la verbositat com un mecanisme per a fer els enunciacions més cortesos, cosa que ells il·lustren, en el cas de l'anglès, amb les peticions i les ordres.

- dit d'una altra manera (dicho de otro modo» dins Ruiz de Mendoza, F. J. ed., *Panorama actual de la Lingüística Aplicada. Conocimiento, procesamiento y uso del lenguaje*, Logroño, Universidad de la Rioja.
- BALL, W. J. (1986) *Dictionary of Link Words in English Discourse*, London, MacMillan.
- BLAKEMORE, D. (1993) «The relevance of reformulations», *Language & Literature* 2.2, pp. 101-120.
- BRINTON, L. J. (1996) *Pragmatic Markers in English. Grammaticalization and Discourse Functions*, Berlin, New York, Mouton de Gruyter.
- BRIZ, A. (2001) «El uso de *o sea* en la conversación», dins De Kock, J. (ed.) *Lingüística con corpus. Catorce aplicaciones sobre el español*, Salamanca, Ediciones Universidad. Salamanca, Ediciones Universidad, pp. 287-318.
- CABRÉ, M. T. (1995) «Les relacions parafràstiques» dins Artigas, R. ed., *El significat textual*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, pp. 73-81.
- CASADO VELARDE, M. (1991) «Los operadores discursivos *es decir, esto es, o sea* y *a saber* en español actual: valores de lengua y funciones textuales», *Lingüística Española Actual* 13, pp. 87-116.
- (1996) «Nota sobre la historia de los marcadores textuales de explicación *es decir yo sea*» dins Casado Velarde, M. et al. eds., *Scripta Philologica in Memoriam Manuel Taboada Cid*, tom I, pp. 321-328.
- CASTELLÀ, J. M. (2001) *La complexitat lingüística en el discurs oral i escrit: densitat lèxica, composició oracional i connexió textual*, Universitat Pompeu Fabra, Tesi doctoral.
- CIFUENTES, J. L. ed. (1998) *Estudios de Lingüística Cognitiva*, Alacant, Universidad de Alicante.
- CLYNE, M. (1994) *Inter-cultural Communication at Work. Cultural Values in Discourse*, Cambridge, Cambridge University Press.
- CONNOR U. & R. KAPLAN eds., (1987) *Writing Across Languages: Analyses of L2 text*, Reading (Mass.), Addison Wesley Publ. Co.
- CUENCA, M. J. (1996) *Sintaxi fonamental. Les categories gramaticals*, Barcelona, Empúries.
- (1998) «Sobre la interrelació del lèxic i la gramàtica, el concepte de connexió lèxica» dins J. L. Cifuentes, J. L. ed., pp. 507-526.
- (2000) «Estudi estilístic i contrastiu de l'arquitectura de l'oració», *Caplletra* 26, pp. 105-120.
- (en premsa a) «Connectors i interjeccions» dins Solà, J. et al. coords. *Gramàtica del Català Contemporani*, Barcelona, Empúries, cap. 31.
- (en premsa b) «Los conectores parentéticos como categoría gramatical», *Lingüística Española Actual*.
- (en premsa c) «Two ways to reformulate: a contrastive analysis of paraphrastic and exemplification markers».

- CUENCA, M. J. & J. HILFERTY (1999) *Introducción a la lingüística cognitiva*, Barcelona, Ariel.
- DIRVEN, R. & M. VERSPOOR (1998) *A Cognitive Exploration of Language and Linguistics*, Amsterdam, John Benjamins.
- FERNÁNDEZ, F. & L. GIL SALOM (2000) *Enlaces oracionales y organización retórica del discurso científico en inglés y en español*, València, Universitat de València/*Studies in English Language and Linguistics*, Monographs, vol. 7.
- FERNÁNDEZ BERNÁRDEZ, C. (1994-95) «Marcadores textuales de 'ejemplificación'», *Estudios de Lingüística de la Universidad de Alicante* 10, pp. 103-144.
- FERNÁNDEZ POLO, F. J. (1999) *Traducción y retórica contrastiva. A propósito de la traducción de textos de divulgación científica del inglés al español*, Santiago de Compostela, Universidade de Santiago de Compostela, Anexo de *Moenia* 6.
- FUCHS, C. (1982) *La paraphrase*, Paris, PUF.
- FUENTES RODRÍGUEZ, C. (1993) «Conclusivos y reformulativos», *Verba* 20, pp. 171-198.
- (1999) «Vamos, un conector coloquial de gran complejidad», dins Martín Zorraquino, M. A. & E. Montolío Durán eds., *Los marcadores del discurso. Teoría y análisis*, Madrid, Arco Libros, pp. 177-192.
- GIACALONE RAMAT, A. & P. HOPPER, eds. (1998) *The Limits of Grammaticalization*, Amsterdam, John Benjamins.
- GIVÓN, T. (1979) *On Understanding Grammar*, New York, Academic Press.
- HEINE, B. et al. (1991) *Grammaticalization: A Conceptual Framework*, Chicago, The University of Chicago Press, 2 vol.
- HINDS, J. (1987) «Reader versus writer responsibility: a new typology» dins Connor U. & R. Kaplan eds., pp. 141-152.
- HOPPER, P. (1987) «Emergent grammar», *Berkeley Linguistic Society, Papers of the Thirteenth Annual Meeting*, pp. 139-157.
- (1998) «Emergent grammar» dins Tomasello, M. ed., *The New Psychology of Language: Cognitive and Functional Approaches*, Mahwah (New Jersey), L. Erlbaum, pp. 155-176.
- HOPPER, P. & E. C. TRAUOGOTT (1993) *Grammaticalization*, Cambridge, Cambridge University Press.
- LAKOFF, G. (1987) *Women, Fire and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind*, Chicago, University of Chicago Press.
- LÓPEZ GUIX, J. G. & J. MINETT WILKINSON (1997) *Manual de traducción. Inglés/Castellano*, Barcelona, Gedisa.
- PEARSON, J. (1998) *Terms in Context*, Amsterdam, John Benjamins.
- PONS BORDERÍA, S. & L. RUIZ GURILLO (en premsa) «Sobre la evolución diacrónica del sustantivo *manera* y su integración en unidades fraseológicas: un ejemplo de gramaticalización».
- PORTOLÉS, J. (2001) «El significado informativo de los marcadores del discurso» dins *Lengua discurso, texto (I Simposio Internacional de Análisis del Discurso)*, Madrid, Visor, pp. 683-692.

- ROJO, A. & J. VALENZUELA (2000a) «Un análisis de los verbos de ver en inglés y en español» dins F. J. TAMAYO, G. ÁLVAREZ & J. J. DOMÍNGUEZ eds., *Lenguas en contacto*, Universidad de Sevilla (edició en CD Rom).
- (2000b) «Maneras de decir: verbos de decir en español y su traducción al inglés» dins A. L. Soto & B. Crespo (eds.) *Insights into Translation*, Universidade da Coruña, pp. 115-126
- (en premsa) «How to say things with words: ways of saying in English and Spanish», *Meta. Journal des Traducteurs*. Université de Montréal.
- ROSSARI, C. (1994) *Les opérations de reformulation*, Berne, P. Lang.
- ROUCHOTA, V. (1998) «Procedural meaning and parenthetical discourse markers» dins Jucker, A. H. & Y. Ziv eds., *Discourse Markers. Descriptions and Theory*, Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins, pp. 97-126.
- SCHIFFRIN, D. (1987) *Discourse Markers*, Cambridge, Cambridge University Press.
- SCHWENTER, S. (1996) «Some reflections on *o sea*, a discourse marker in Spanish», *Journal of Pragmatics* 25, pp. 855-874.
- SEBASTIÁN, E. & D. I. SLOBIN (1994) «Development of linguistic forms, Spanish» dins Berman, R. A. & D. I. Slobin eds., *Relating Events in Narrative: A Crosslinguistic Developmental Study*, Hillsdale, Erlbaum, pp. 239-284.
- SLOBIN, D. I. (1996) «Two ways to travel, verbs of motion in English and Spanish», dins Shibatani, M. & S. A. Thompson eds., *Grammatical Constructions. Their Form and Meaning*, Oxford, Oxford University Press, 195-219.
- SWEETSER, E. (1988) «Grammaticalization and semantic bleaching», *Proceedings of the Annual Meeting of the Berkeley Linguistic Society* 14, Berkeley, Berkeley Linguistic Society, pp. 389-404.
- (1990) *From Etymology to Pragmatics: Metaphorical and Cultural Aspects of Semantic Structure*, Cambridge, Cambridge University Press.
- TALMY, L. (1985) «Lexicalization patterns, semantic structure in lexical forms», dins Shopen, T. ed., *Language Typology and Syntactic Description*, vol. 3, Cambridge, Cambridge University Press, pp. 36-149.
- (1991) «Path to realization, a typology of event conflation», *Proceedings of the Annual Meeting of the Berkeley Linguistic Society* 7, Berkeley, Berkeley Linguistic Society, pp. 480-519.
- TRAUGOTT, E. C. (1988) «Pragmatic strengthening and grammaticalization», *Proceedings of the Annual Meeting of the Berkeley Linguistic Society* 14, Berkeley, Berkeley Linguistic Society, pp. 406-404.
- TRAUGOTT, E. C. & B. Heine, eds. (1991) *Approaches to Grammaticalization*, Amsterdam, John Benjamins.
- UNGERER, F. & H.-J. SCHMID (1996) *An Introduction to Cognitive Linguistics*, London / New York, Longman.
- VÁZQUEZ VEIGA, N. (1994-95) «Una aproximación a algunos marcadores con función textual de “resumen”, “conclusión” y “cierre”», *Estudios de Lingüística de la Universidad de Alicante* 10, pp. 349-390.

ANNEX 1¹⁷

Català	Castellà	Anglès
<i>o</i>	<i>o</i>	<i>or</i>
<i>és a dir (que)</i>	<i>es decir (que)</i>	<i>that is [that is to say]</i>
<i>o sigui/o sia (que)</i>	<i>o sea (que)</i>	
<i>això és/ço és</i>	<i>esto es</i>	
		<i>i.e.</i>
	<i>a saber</i>	<i>namely</i>
		<i>in other words</i>
		<i>[I mean]</i>
<i>en altres paraules/mots</i>	<i>en otras palabras</i>	
<i>amb (d')altres paraules/mots</i>	<i>con palabras más sencillas</i> <i>en otros términos</i>	
<i>dit en altres paraules/mots</i>	<i>dicho con otras palabras</i>	
<i>dit amb altres paraules/mots</i>	<i>dicho en otros términos</i>	
	<i>formulado en otros términos</i>	
<i>dit d'una altra manera/forma</i>	<i>dicho de otra manera/forma</i>	
	<i>dicho de otro modo</i>	
<i>(o) si voleu/si es vol</i>	<i>si se quiere</i>	<i>[if you like]</i>
	<i>si se prefiere</i>	
	<i>o lo que es lo mismo</i>	
		<i>to be more precise</i>
<i>vull dir (que)</i>	<i>quiero decir que</i>	<i>[I mean that]</i>
	<i>ello quiere decir que</i>	<i>this/it means that</i>
	<i>esto supone que</i>	
	<i>ello significa que</i>	<i>this/it means that</i>
	<i>repitámoslo</i>	

(17) En els quadres d'aquests dos annexos, incloem els marcadors de reformulació i d'exemplificació trobats en el corpus de cada llengua. Les formes que es troben en paral·lel no han de considerar-se correspondències des del punt de vista de la traducció; es tracta de marcadors equiparables des del punt de vista formal. D'altra banda, cal tenir en compte que els elements que apareixen entre parèntesis són d'aparició opcional. La barra (/) indica alternativa entre les formes que separa i els claudàtors inclouen algunes formes que no hem trobat al corpus, però sí a la bibliografia.

ANNEX 2. MARCADORS D'EXEMPLIFICACIÓ

Català	Castellà	Anglès
<i>o</i>	<i>o</i>	<i>or</i>
<i>com</i>	<i>como</i>	<i>such as</i>
<i>com ara</i>		<i>like</i>
		<i>as</i>
<i>per exemple</i>	<i>por ejemplo</i>	<i>for example</i>
<i>o/com, per exemple</i>	<i>o/como, por ejemplo</i>	<i>as for example</i>
<i>així, per exemple,</i>	<i>así, por ejemplo,</i>	
<i>així</i>	<i>así</i>	<i>for instance</i>
	<i>vgr.</i>	<i>e.g.</i>
		<i>(as) say</i>
<i>posem per cas</i>	<i>pongamos por caso</i>	
<i>a tall d'exemple</i>		
<i>per posar un exemple</i>		<i>to take an example</i>
<i>per donar-ne un exemple</i>	<i>por seguir con el mismo ejemplo</i>	
<i>per esmentar un exemple</i>		
<i>valgui com a exemple</i>	<i>[valga como ejemplo]</i>	
<i>vegem-ne un exemple</i>	<i>veamos un ejemplo</i>	<i>see, for example, ...</i>
	<i>contemplemos un ejemplo</i>	
	<i>considérese...</i>	<i>consider</i>
<i>pensem en el cas</i>	<i>tómese...</i>	
	<i>sirva de ilustración</i>	
	<i>[valga por caso]</i>	
	<i>éste es el caso de ...</i>	
<i>...exemple(s)/mostra...</i>	<i>...ejemplo(s)...</i>	<i>...example/illustration</i>
<i>...exemplificar...</i>		<i>...exemplify...</i>

